

ZNANSTVENA KNJIGA O HRVATSKOM RATNOM TRIJUMFU

Davor MARIJAN, *Oluja*,

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2009., 445 str.

U srpnju 2009. god. u Zagrebu je Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata objavio drugo izdanje zapažene studije dr. sc. Davora Marijana, plodnog istraživača vojne povijesti bivše Jugoslavije i suvremene Hrvatske, napose obrambenog Domovinskog rata vođenog u doba velikosrpske agresije na Hrvatsku i BiH u devedesetim godinama XX. stoljeća. Knjiga sastavljena u obliku znanstvene sinteze nosi jednostavan naslov *Oluja* i bavi se čuvenom pobjedničkom operacijom združenih hrvatskih oružanih snaga, kojom je početkom kolovoza 1995. konačno slomljena višegodišnja zločinačka okupacija dijela hrvatskog državnog teritorija, provedena od strane snaga ujedinjenih u koaliciji pobunjeničko-separatističkih vojno-političkih struktura i paravojnih milicija Srba na okupiranim prostorima Hrvatske i BiH te onih iz Srbije i Crne Gore (Miloševićeve SR Jugoslavije).

Knjizi je vrlo opširan i sadržajan predgovor napisao urednik dr. sc. Ante Nazor (7 – 27), između ostalog naglasivši da je vojno-redarstvena operacija *Oluja* veličanstvena i sudbonosna kruna Domovinskog rata te potvrđuje vojnog umijeća i organiziranosti, hrabrosti i odlučnosti hrvatskih časnika, dočasnika i vojnika, pri čemu svaki sudionik, neovisno o većem ili manjem osloboditeljskom prinosu, zaslužuje priznanje domovine i zahvalnost njenih građana. Urednik također naglašava da je ovom knjigom javnost dobila na uvid okvirni pregled pripreme i operativne faze *Oluje* po zbornim područjima HV-a i izbor relevantne dokumentacije iz kritičke perspektive profesionalnog povjesničara, izražavajući nadu da će studija, utemeljena na trenutno dostupnim povijesnim vrelima, potaknuti daljnja detaljnija istraživanja, napose glede uloge pojedinih postrojbi u rečenoj operaciji.

D. Marijan u uvodu (33 – 35) ističe da pojam *Oluja* u Hrvatskoj malo koga ostavlja ravnodušnim. Iz hrvatske perspektive ona je znamen pobjede i uspješnog dovršetka obrambenog rata, dok za veliki dio Srba u Hrvatskoj i izvan nje, sasvim logično, ona ima potpuno drugi predznak. Dnevno-političko preispitivanje važnosti i karaktera ove slavne vojno-redarstvene operacije hrvatskih oružanih snaga iz ljeta 1995. još se uvijek (pre)često pojavljuje u medijima i političkoj

javnosti, napose nakon što su pristankom hrvatskih vlasti *Oluja* i hrvatski visoki časnici došli pod ingerenciju Haaškoga suda, gdje se i dan-danas vode u najmanju ruku kontroverzni sudski postupci. Autor je inače kao povjesničar svojedobno krenuo u pisanje ove znanstvene studije nezadovoljan istraživačkom razinom tada postojećih napisa o operaciji. U namjeri da svojom knjigom pridonese podizanju istraživanja na višu i znanstveno utemeljenu razinu, on upozorava da je u potrazi za izvornom dokumentacijom bio suočen s nizom objektivnih i subjektivnih prepreka, što je svakako utjecalo na konačan rezultat. Imao je potrebu ujedno naglasiti kako studija nema za cilj detaljno ulaziti u djelovanje svake postrojbe, već ponajprije opisati ozračje u kojem je operacija provedena, kao i ustvrditi njene osnovne značajke.

U uvodnim poglavljima istraživač je sažeto prikazao vojno i političko stanje u Hrvatskoj u vremenu koje je neposredno prethodilo rečenoj vojno-redarstvenoj operaciji. Poglavlje "Bojno polje i sudionici" (36 – 38) ukratko nas upoznaje s prostorom ratnih operacija, stratejskim odnosima, te s razvitkom, bojnomoći i ustrojem oružanih snaga Republike Hrvatske i "Republike Srpske Krajine" (vodeći se isključivo pravopisnom logikom, autor ne koristi navodnike pri spominjanju nelegalnih pobunjeničkih političkih i vojnih tvorevina) neposredno pred *Oluju*. U poglavlju "Srpska pobuna u Hrvatskoj" (39 – 42) ukratko se pozabavio njenom genezom i tijekom rata izazvanog velikosrpskom agresijom u Hrvatskoj i bosansko-hercegovačkom susjedstvu od završne faze raspada SFRJ 1990./91. pa do početka 1995. godine, s osobitim naglaskom na posredničku ulogu međunarodne diplomacije i stranih mirovnih snaga na tlu Hrvatske. S obzirom na stratejski značaj bihačkog područja za hrvatsku obranu, autor je posebnu pozornost pridao tzv. Prvoj i Drugoj bihačkoj krizi (43 – 45, 52 – 53), odnosno ratovanju Izetbegovićevih bošnjačko-muslimanskih snaga 5. korpusa ABiH protiv odmetnutih bosanskih i hrvatskih Srba (koji su uživali izravnu vojnu podršku od Srbije) te postrojbi Fikreta Abdića. To je na koncu u drugoj polovini srpnja 1995. rezultiralo time da je enklava lojalna Sarajevu, smještena uz samu avnojsku granicu Hrvatske, unatoč međunarodnim prijetnjama Srbima, dospjela u neposrednu opasnost potpunog poraza i okupacije, pa su tako sarajevske i bihačke bošnjačko-muslimanske vlasti, uz podršku tamošnjih preostalih hrvatskih vojno-političkih struktura, bile prinuđene tražiti izravnu vojnu pomoć od Zagreba.

U uvodnom dijelu autor je također posebnu pozornost posvetio i uspješnim pripremnim operacijama Hrvatske vojske i HVO-a protiv bosanskih i hrvatskih pobunjenih Srba na širem području Livanjskog polja i Dinare zimi 1994. (*Zima '94*) i u proljeće 1995. godine (*Skok-1, Skok-2*), kao i na području zapadne Slavonije, gdje je početkom svibnja 1995. uzorno provedena akcija *Bljesak* (46 – 49). Kao rezultat ovih operacija, u samoproglašenoj "RSK" zavladao je psihoza uslijed suočavanja s mogućnošću skorog poraza velikosrpske separatističke pobune. Uslijedio je novi val raketiranja i bombardiranja hrvatskih gradova, a intenzivirani su i napori za političkim i vojnim ujedinjavanjem srpskih tvorevina na okupiranom tlu Republike Hrvatske i BiH. Knjinskim vođama nije išlo u prilog ni redefiniranje statusa mirovnih snaga u Hrvatskoj usmjereno na nadzor njezinih međunarodno priznatih granica, koje je od UN-a proglašeno na zahtjev hrvatskoga vodstva na čelu s predsjednikom Tuđmanom, odnosno sasvim izgledan prestanak njihova mandata u kraćem razoblju. Osim toga, još su jednom pokazali svu svoju iracionalnost odbijanjem za njih veoma povoljnog međunarodnog mirovnog plana za Hrvatsku zvanog Z-4 (50 – 51). Autor svrće pozornost i na uspješnu pripremnju operaciju hrvatskih snaga *Ljeto '95* kao odgovor na produbljenju bihačku krizu, kada su one ušle u Glamoč i Bosansko Grahovo te tako presjekle za odmetnute hrvatske Srbe vitalnu prometnicu Knin – Drvar. Vojni porazi, proglašena neposredna ratna opasnost i otvorene političke najave skorog oslobođenja okupiranih područja RH, što su iz Zagreba upućene pobunjenicima i međunarodnoj zajednici na prijelazu srpnja i kolovoza 1995. god., dovele su – naglašava autor – do potpunog urušavanja morala u "Krajini" i do početka izbjegličkog vala i prije same *Oluje*, usporedno sa završnim pripremanjima za evakuaciju koje je provodio tamošnji "Republički štab Civilne zaštite". Ovakvo je stanje bilo još dodatno potencirano hrvatskim ultimatumom, potpomognutim vojnom prijetnjom, kojim se zahtijevala žurna mirna reintegracija

okupiranih područja, izrečenim na pregovorima s predstavnicima srpskih odmetnika u Švicarskoj 3. kolovoza 1995. godine (54 – 58).

Autor rekonstruirao i završne pripreme Glavnog stožera HV-a i hrvatskog političkog vodstva za predstojeću sveobuhvatnu i izuzetno zahtjevnu osloboditeljsku operaciju združenih vojnih i redarstvenih oružanih snaga, koje su se dovršavale tih dana nakon višemjesečnih intenzivnih aktivnosti u tom pravcu. *Oluja* je zamišljena (i provedena) kao klasična operacija kopnene vojske na širokom prostoru uz podršku ratnog zrakoplovstva. U probou neprijateljskih crta, potiskivanju i razbijanju neprijateljskih snaga i što žurnijem izbijanju na državne granice, glavni su teret imale podnijeti pješačke postrojbe, podržane snažnom uporabom topničko-raketnih i oklopno-mehanizacijskih sredstava. Ofenziva je imala biti izvedena po zbornim područjima HV-a, upotpunjenim dodatnim i pričuvnim postrojbama HV-a i MUP-a u svrhu pojačanja: Zborno područje Zagreb dobilo je zadaću razbiti obranu Banijskog korpusa "SVK", osloboditi Banovinu i spojiti se na granici sa snagama 5. korpusa ABiH; Zborno područje Karlovac trebalo je poraziti Kordunaški korpus "SVK" i osloboditi Kordun; Zborno područje Gospić imalo je razbiti Lički korpus "SVK", osloboditi Liku i spojiti se sa snagama ABiH na granici; Zborno područje Split trebalo je poraziti Sjevernodalmatinski korpus "SVK" i osloboditi okupirane dijelove Dalmacije. U zadnji trenutak u provedbu oslobađanja Banovine bit će uključeno i Zborno područje Bjelovar. Osiguravanje operacije dano je u zadaću Zbornom području Osijek, Južnom bojištu te snagama Hrvatske ratne mornarice i Hrvatskoga vijeća obrane (59 – 63).

Provedbom operacije *Oluja* po zbornim područjima od 4. do 8. kolovoza 1995., odnosno kasnijim akcijama čišćenja i osiguravanja oslobođenih područja, bavi se središnji dio studije (67 – 130), pri čemu su djelovanja Hrvatske vojske, Hrvatskog ratnog zrakoplovstva i specijalnih postrojbi MUP-a najvećim dijelom rekonstruirana arhivskim gradivom Ministarstva obrane Republike Hrvatske, ali i drugim izvorima. Autor se ukratko osvrnuo i na djelovanje 5. korpusa ABiH u vrijeme *Oluje*, ali i na politički i vojno uvjetovan izostanak reakcije (osim iznimno) na operaciju od strane Slavonsko-baranjskog korpusa "SVK" na okupiranom istoku Hrvatske, te vojnih snaga "Republike Srpske" u BiH i SR Jugoslavije. Kratko se dotaknuo i reakcija UN-a i mirovnih snaga (UNCRO), kao i diplomatskih pritisaka na Hrvatsku iz Europe i svijeta zbog pokretanja osloboditeljske akcije. D. Marijan je u navedenom središnjem dijelu studije znanstvenom metodologijom uspio rekonstruirati cjelokupni tijek i ključne značajke brze i trijumfalne vojne operacije združenih hrvatskih oružanih snaga, koja je završila potpunim porazom neprijatelja i slomom "RSK", ne zanemarujući pritom ni probleme, nedostatke i incidente što su se pojavili pri njezinoj izvedbi.

U završnom osvrtu na provedbu operacije (131 – 137) istraživač je, između ostalog, naglasio da su sve postrojbe što su sudjelovale u *Oluji* pripomogle njezinu uspjehu, ali su najveći teret podnijele profesionalne postrojbe HV-a i specijalne snage MUP-a RH. Također zaključuje da je napadno djelovanje kao najzahtjevniji oblik borbe pričuvnim postrojbama, brigadama i domobranskim pukovnijama stvaralo puno problema i nerijetko bilo prezahtjevnom zadaćom. U napadnim djelovanjima sudjelovala su sva zborna područja, osim ZP Osijek i Južnog bojišta koji su provodili obrambeni dio operacije. Autor navodi kako je ukupno bilo uključeno 5 gardijskih brigada HV-a, Prvi hrvatski gardijski zdruk, 1 gardijska bojna, 23 domobranske pukovnije, 16 pričuvnih i 2 ročne brigade HV-a, 3 brigade PZO-a, 4 središnjice za elektronsko djelovanje, dijelovi topničko-raketne, dijelovi protuoklopne topničko-raketne i dijelovi inženjerijske brigade, pukovnija veze, cijeli HRZ i PZO, dijelovi HRM-a (za prijevoz postrojbi) te 2500 (ili čak 3100) pripadnika specijalnih postrojbi MUP-a RH. Ukupno je sudjelovalo oko 127 tisuća ljudi. Na neprijateljskoj srpskoj strani bilo je angažirano oko 40 tisuća ljudi organiziranih u 5 korpusa, u kojima je bilo 11 pješačkih brigada, 4 motorizirane brigade, 3 lake brigade, oklopna brigada, specijalna brigada, samostalni pješački bataljun, 2 odreda, granični odred, izvidničko-diverzantski odred, mješoviti artiljerijski puk, mješoviti protuoklopni artiljerijski puk, laki artiljerijsko-raketni puk PZO-a, 2 mješovita artiljerijska divizijuna, 2 mješovita protuoklopna artiljerijska divizijuna, inženjerijski bataljun, pet pozadinskih baza i ratno zrakoplovstvo s protuzračnom obranom. Pobjedničkom operacijom *Oluja* ne samo da je zarobljen veliki ratni plijen u vojnom materijalu, već je od srpske okupacije u samo

nekoliko dana oslobođeno čak 10.400 četvornih kilometara državnog teritorija RH. Ukupni gubitci na hrvatskoj strani iznosili su 196 poginulih (autor upozorava i na pojavljivanje brojke od 211 poginulih vojnika i policajaca), 1100 ranjenih, 3 zarobljena i 15 nestalih vojnika, dok su neprijateljski gubitci bili znatno veći.

D. Marijan u poglavlju “‘Etničko čišćenje’ ili samovoljni odlazak” (138 – 143) posebnu pozornost pridaje do danas najproturječnijem pitanju oko *Oluje*: jesu li pobunjeni Srbi iz dotad okupiranih područja otišli svojevoljno ili su protjerani tzv. etničkim čišćenjem? U tom kontekstu osobito upozorava na neargumentirana stajališta koja govore o tobožnjoj zavjeri lidera Hrvatske i Srbije glede dogovornog preseljenja stanovništva. Također skreće pozornost na često navođenje izvan povijesnog konteksta tzv. Brijunskih transkripata koji tobože dokazuju Tuđmanov plan o trajnom protjerivanju srpskih civila (što se, uostalom, danas ciljano i s predumišljajem koristi na haaškim suđenjima hrvatskim generalima). Nasuprot toga, autor argumentirano dokazuje da je srpski izbjeglički val pripreman i organiziran od samih njihovih vođa jer pobunjeno stanovništvo, počinivši brojne zločine prema Hrvatima, još od njene uspostave nije priznavalo niti htjelo priznati Republiku Hrvatsku i njene legalne vlasti.

Kako autor naglašava u zaključku (144 – 145), operacija *Oluja* je, uz ključnu osloboditeljsku, imala također i važnu humanitarnu značajku vezanu za deblokadu šireg područja Bihaća, vitalno ugroženog planovima vojnih snaga bosansko-hercegovačkih i hrvatskih Srba za zajednički napad na njega, zbog čega je tom prostoru i njegovim žiteljima prijetila sudbina slična onoj Srebrenice. Nesumnjivo da je ovo utjecalo na prešutnu suglasnost utjecajnog dijela međunarodne zajednice za predstojeću brzu vojnu operaciju hrvatskih oružanih snaga. Premda je “Srpska vojska Krajine” u naoružanju i vojnoj opremi tada bila ravnopravna Hrvatskoj vojsci, kompenzirajući brojčanu inferiornost obrambenim položajem, njena je ključna slabost bila u tome što je formirana kao vojna sila odmetničke političko-teritorijalne tvorevine, u kojoj je vladalo bezakonje, nasilje i velikosrpska četnička ideologija. Ona kao takva nije imala nijednu temeljnu pretpostavku za samostalno organizirano političko postojanje u duljem vremenu. Upravo je u zadnjim danima “Republike Srpske Krajine” postalo razvidno, naglašava autor, kako joj je najslabija točka bio njen politički i vojni vrh, što je i brže nego se očekivalo dovelo do rasula u njezinu vojno-obrambenom sustavu korpusa, odnosno do povlačenja ljudstva prema Bosanskoj krajini pred ofenzivom združenih hrvatskih snaga. Time je Hrvatska nakon pet godina uspješno vratila u vlastiti ustavno-pravni poredak i teritorijalni sustav više od 18% svoga okupiranog područja. Upravo je pokazana vojna snaga Hrvatskoj u studenom 1995. god., uz posredovanje međunarodne zajednice, omogućila potpisivanje Erdutskog sporazuma s predstavnicima preostalih odmetnutih Srba na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, čime je započela mirna i postupna reintegracija preostalih okupiranih područja u ustavno-pravni i teritorijalni poredak Republike Hrvatske.

Prvi dio izdanja zaokružuje popis literature, foto-arhiva i kratica, kao i životopis autora te isječak iz njegova intervjua za Radio Zagreb povodom izlaska (prvog izdanja) knjige *Oluja* (146 – 151) 2007. godine. Knjizi je u nastavku priložena opširna dokumentacija (153 – 423), koju je priredio Mate Rupić. Prvu cjelinu čini 30 dokumenata obuhvaćenih naslovom “Planovi pobunjenih Srba iz Hrvatske o odcjepljenju teritorija Republike Hrvatske i ujedinjenju sa Srbima u Bosni i Hercegovini i Srbijom”; drugu cjelinu tvore 43 dokumenta što se odnose na “Napad pobunjenih Srba iz Bosne i Hercegovine i s okupiranog teritorija Hrvatske na UN Zaštićenu zonu Bihać”; treću cjelinu čine 22 dokumenta koji svjedoče o “Evakuaciji stanovništva s okupiranog teritorija Hrvatske prije i tijekom *Oluje*”; četvrtu cjelinu tvore 4 dokumenta koji opisuju “Plan međunarodne zajednice o provedbi mirne reintegracije hrvatskih okupiranih područja u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske, početkom 1995.” Bogato ilustrirano suvremenim fotografijama s terena, ovo zapaženo i važno znanstveno izdanje završava kazalima imena i mjesta (424 – 445).

Dr. sc. Mislav Elvis L u k š i ć